

SWIFT, A.

**How Not to be a Hypocrite: School Choice for the Morally Perplexed Parent**  
Routledge, 2003, 208 s.

Je možné přihlásit své dítě ke studiu na osmiletém gymnáziu a zároveň tvrdit, že tyto školy škodí našemu vzdělávacímu systému? Je ospravedlnitelné vybrat pro své dítě prestižní soukromou školu a přitom tvrdit, že soukromé školy omezují vzdělávání dětí z hůře zajištěných rodin a že jejich existence je nežádoucí? Je morálně přijatelné mít dítě na soukromé nebo výběrové škole a zároveň navrhnout zamezení možnosti takové školy zakládat?

Pro mnohé z nás je takové chování projevem pokrytectví, nekonzistence a nepřímnosti. Vodu káží, víno pijí – říká se o rodičích, kteří mají své dítě na výběrové škole a zároveň tvrdí, že existence výběrových škol náš vzdělávací systém poškozují. Kniha Adama Swifta, britského politického filozofa a sociologa, *Jak nebýt pokrytcem* ukazuje, že takový odsudek nemusí být vždy oprávněný.

Jedním ze zdrojů inspirace pro sepsání polemiky byl případ britské stínové ministryně školství za Labouristickou stranu, která dala jednoho ze svých synů do výběrové školy. To byl počin jdoucí přímo proti prohlášením, která podporovala společné vzdělávání. Média tehdy referovala o reakcích dalších členů stínového kabinetu, kteří byli „šokováni a znechuceni“. Poněkud překvapivě rozhodnutí stínové ministryně Harriet Harmanové vyvolalo lavinu reakcí rodičů, kteří popisovali vlastní snahu vyrovnat se se zřejmým konfliktem svých politických přesvědčení a tím, že chtějí pro své dítě to nejlepší možné vzdělání. Tito rodiče intenzivně vnímali konflikt veřejného a soukromého zájmu při výběru školy a snažili se uvádět argumenty, proč nakonec upřednostnili zájem svého dítěte před zájmem, který vypadal jako celospolečenský. Při pročitání jejich výpovědí se Adam Swift rozhodl uplatnit své vzdělání v oblasti morální filozofie, rozebrat podrobně jejich důvody a napomoci k solidně postavené argumentaci, která by mohla přispět k lepší orientaci v problémech reálného světa a reálných lidí. Kniha se přitom nesnaží jenom o podrobnou argumentaci z pohledu filozofie, ale vznáší i velmi kontroverzní návrhy. Tvrdí například, že Evropská konvence o lidských právech je špatná, když umožňuje rodičům posílat děti do školy dle vlastního výběru, a navrhuje zrušení soukromých a výběrových škol.

Argumenty pro obdobná, vskutku silná, tvrzení předkládá první část knihy. Ta se zabývá obecným uspořádáním vzdělávacího systému – pravidly, která přispívají k co největší rovnosti příležitostí. V praktické rovině jde tedy o otázku, jaké možnosti volby by vlastně rodiče měli mít. Co všechno tedy mohou rodiče pro své děti udělat, aby je dobře vybavili do života. Cokoliv, chtělo by se říci. Tento, pro mnohé rodiče intuitivní, postoj je zpochybněn uvedením extrémních případů: je jistě přijatelné číst dětem pohádky na dobrou noc. Je to však přijatelné i v případě, že je to zvýhodňuje před dětmi, jimž rodiče před spaním nečtou? Nelze ale zabít jiné dítě jenom proto, aby se moje dítě posunulo ve výsledkové listině přijímacích zkoušek o jeden rozhodující stupínek nahoru.

Jde tedy o hledání míry, ve které mohou rodiče zvýhodňovat své děti před jinými. Rozhodujícím měřítkem je podle Adama Swifta to, nakolik zvýhodnění mého dítěte

164 zhorší situaci pro ostatní děti. Pokud se situace pro ostatní děti významně nezhorší, je zvýhodnění, které svým dětem poskytujeme, morálně ospravedlnitelné. Swift používá jako metaforu pozici ve frontě. Všichni nelibě neseme, když nás ve frontě někdo přeskóčí. Předbíhání ve frontě neznamená, že se naše pozice nezměnila. Posunuli jsme se dozadu, a to znamená, že se naše pozice zhoršila. Proto Swift považuje takové konání rodičů, které je vedeno úsilím o „předbíhání ve frontě“, za morálně neospravedlnitelné. Právě argument o „neférovém předbíhání“ je základem jeho námitek vůči soukromým školám. Rodiče, kteří pro své děti kupují vzdělání v soukromých školách, pro ně kupují kompetiční výhodu. Šance dostat se na univerzitu by ale neměla záviset od toho, nakolik a zda jsou rodiče ochotni platit za soukromé vzdělávání. Dle meritokratického přístupu by se měla odvíjet od schopností a úsilí dítěte, nikoliv od výše bankovního účtu jeho rodičů. Studium na prestižní soukromé školy následně může zajistit absolventovi lepší pozici v zaměstnání, než by odpovídalo jeho schopnostem. Takový stav ale poškozuje i společnost jako celek, nevýhody takového uspořádání tedy nepadají jenom na méně zajištěné jedince, ale mají i své širší důsledky.

Pro výběrové školy platí podobné argumenty jako pro soukromé vzdělávání. I kdybychom připustili, že přijímací řízení do výběrových škol opravdu vybírá ty nejchytřejší děti, tak jejich vyčlenění poškozuje vzdělávání „zbytkových“ dětí, které se na výběrové školy nedostanou. Ty jsou ve svém vzdělávání ochuzeny o pozitivní vliv svých disponovanějších a často motivovanějších vrstevníků, což má neblahé důsledky pro výsledky celého vzdělávacího systému. Navíc selekce poškozuje místní komunitu. To, že děti žijící v dané komunitě společně nechodí do školy, dle Swifta narušuje kvalitu života v lokalitě a podkopává solidaritu. Do konfliktu se zde staví přínos pro vybrané a poškození těch, co vybrání nebyli. V takovém konfliktu se musíme rozhodnout, co je pro nás důležitější – zda prospěch pro místní komunitu plynoucí se společného vzdělávání dětí, které v místním společenství žijí, nebo právo některých dětí získat lepší vzdělání než ostatní.

Oddělování dětí ale znamená i oddělování rodičů. Koncentrace vzdělanějších a lépe zajištěných rodičů na výběrových školách vede k tomu, že v nich vzniká větší tlak na zlepšování kvality poskytovaného vzdělávání. Na druhé straně je o to menší tlak ze strany rodičů vyvíjen na „zbytkové“ školy. Tím dochází ke stále většímu rozevirání nůžek i na úrovních, které nejsou při sledování kvality vzdělávání patrné na první pohled.

Své zvažování na úrovni politické filozofie následně Swift konfrontuje se situací v reálném světě, který nás obklopuje. Nezávisle na tom, jaká jsou naše politická přesvědčení o uspořádání světa, o možnostech, které bychom měli mít k dispozici, musíme konat tady a teď a vybírat si z možností, které jsou nám dostupné. I když někdo tvrdí, že existence výběrových škol poškozuje vzdělávací systém jako celek, neznamená to ještě nutně, že navrhuje jejich zrušení. Důležité jsou totiž alternativy, které přicházejí do úvahy. I přes všechny jejich chyby mohou být výběrové školy nejlepší možností, jak zachovat ve vzdělávacím systému některé důležité prvky. Dokonce se může stát, že dostupné alternativy vůbec nebudou napomáhat prosazování hodnot, které mají podporovat. Nesouhlas s výběrovými školami tedy ještě nutně

neznamena plány na jejich zrušení a návrhy možných alternativ by měly být bedlivě zvažovány právě s ohledem na to, zda přinesou skutečné zlepšení.

Ve druhé části knihy pak Adam Swift předkládá dvacet různých způsobů, kterými rodiče ospravedlňují fakt, že posílají své dítě do školy, kterou by navrhovali zrušit. Ukazuje, že za jistých okolností se rodiče nejen nedopouštějí pokrytectví, ale dokonce je plně omluvitelné, když posílají děti do škol, které by navrhovali zrušit. Na konkrétních příkladech demonstruje, že jejich konání může být nejenom konzistentní s principy, které vyznávají, ale také obhajitelné vůči očekávatelným námitkám. Mohou konat správně, když své dítě posílají do výběrové školy. Ale také mohou konat správně, pokud zároveň prosazují zrušení takových škol.

Způsob argumentace lze ilustrovat na příkladu dobře situovaných vzdělaných rodičů, kteří jsou ochotni v zájmu spravedlivého přístupu ke vzdělávání odepřít svému synovi vzdělání na prestižní škole. Pokud ale většinová společnost etablovala selektivní školství jako legální variantu, spravedlivý přístup ke vzdělávání ve skutečnosti není reálnou volbou, která je k dispozici. I když jsou tedy ochotni „obětovat“ vzdělání svého syna jako cenu za větší sociální spravedlivost systému, nehodlají mu takové vzdělání odepírat za cenu menší, než je podstatné zlepšení spravedlivosti ve vzdělávání. Jejich rozhodnutí poslat syna do místní školy by ale nepřineslo žádné systémové zlepšení, šance ostatních dětí získat díky tomu lepší vzdělání by se nijak výrazně nezlepšily. Proto svého syna mohou poslat do výběrové školy, i když její existenci považují ze systémového hlediska za nežádoucí.

Adam Swift ve své argumentaci vychází z rovnostářského přístupu, podle kterého by ve společnosti mělo docházet ke spravedlivější distribuci. Takové východisko předjímá, že ve jménu spravedlivějšího rozdělování mohou být někteří ve svých právech omezeni. Jeho argumentace tedy nemusí být akceptovatelná pro ty, kteří zastávají jiná filozofická východiska. Nicméně jeho přístup je rozhodně velkou inspirací pro zastánce jakéhokoliv filozofického proudu v tom, jak důkladně promýšlí a rozebírá argumenty své i argumenty protistrany.

Ačkoliv od vydání knihy už uplynulo deset let, nelze ji považovat za zastaralou nebo překonanou. Rozhodně ne v českém prostředí, kde je debata o důsledcích svobodné volby školy teprve v začátcích. A i když kniha vznikla v britském prostředí, případ bývalé ministryně školství Petry Buzkové, která svou dceru přihlásila na prestižní soukromou školu, dokládá, že její téma není cizí ani českým rodičům, včetně vládních politiků. Kniha je navíc aktuální tím, že uplatňované pohledy na volbu z pozic morální filozofie lze uplatňovat na proces volby obecně, nikoliv pouze na volbu školy.

Je těžké odhadnout, kolik rodičů v České republice je zmítáno pochybnostmi, zda je správné nedat své dítě do nejbližší školy a hledat pro ně tu nejlepší z dostupných. Nevíme, kolik z nich vidí problém v tom, že lepší kvalita vzdělávání pro děti ve výběrových školách zároveň znamená horší kvalitu vzdělávání pro děti v těch ostatních. Pravděpodobně jich nebude mnoho. Právě proto by bylo vhodné, aby se se způsobem argumentace Adama Swifta měli příležitost seznámit.